

ГЕНЕЗИС СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Козло Н.В. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті дається аналіз генези соціально-філософського осмислення соціального потенціалу особистості; поняття «соціальний потенціал особистості»; аналіз соціального потенціалу особистості в історії соціально-філософської думки; робиться акцент на амбівалентності особистості, її двоїстої природи; конституюванні особистості в контексті свободи волі; виявляються складові компоненти сутності людини та саморозвитку особистості; велика увага приділяється філософському контексту, в контексті якого аналізуються проблеми особистості.

The analysis of genesis of social-philosophical comprehension of social potential of personality is given in the article; the concept «social potential of personality» is offered; an analysis of social potential of personality in history of social-philosophical idea is done; an accent on ambivalentness of personality, its ambivalent nature, on constituting of personality in the context of free will is stressed; components of essence and self-development of personality are offered; great attention is spared to the philosophical context the problems of personality.

Ключові слова

ПОТЕНЦІАЛ, СОЦІАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ, ОСОБИСТІТЬ, СУСПІЛЬСТВО, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Вступ

Наявність особливої уваги з боку суспільства до соціального потенціалу особистості її життєдіяльності, пояснюється тим, що в усі часи надзвичайне місце займала особистість в системі «людина - суспільство», а також тією роллю, яку вона відігравала у функціонуванні суспільної системи, як сукупність суспільних відносин. Будь – яка конкретно – історична модель соціуму буде зберігати власне єство до того часу, до якого вона повною мірою проявлятиме механізми свого розгортання. А це неодмінно пов'язано з тим, як вказана суспільна система впливатиме на процес розвитку індивіда в цілому і становлення його особистості, а також «здійюватиме» весь потенціал особистості кожного індивіда – його здібності, знання, уміння, навички, потреби, інтереси, цілі, ідеали, вольовий потенціал тощо. Філософські доктрини, зверталися до людини, як загального, особистості, як особливого, індивідуальності, як конкретного. Завдяки цьому, становлення особистості як вузловий елемент її формування виступає

фундаментальною соціальною проблемою розвитку суспільства, який має свій соціальний потенціал.

Вихідним пунктом дослідження генезису соціально-філософського осмислення соціального потенціалу особистості є аналіз класичної європейської філософії.

Мета статті: дати аналіз генезису соціально-філософського осмислення соціального потенціалу особистості.

Обговорення проблеми

«Соціальний потенціал особистості» - це соціально філософське поняття яке відображає буття людини в суспільстві, використання її можливостей та ресурсів за для досягнення мети. Філософське осмислення поняття «соціального потенціалу особистості» зароджуються ще в Античній філософії. Так, Платон, виходячи з ідеї про природну недосконалість індивіда, який прагне колективного життя і завдяки державі компенсує свою однобічність. Таким чином, індивід становиться лише через державу і задля держави. Якщо більш детально ознайомитись з судженнями Платона, стає можливим виокремлення особливої його логіки, по-перше, щастя, задоволеність життям, повноцінне розкриття та використання власного потенціалу можливе лише у тому випадку, якщо кожна людина займатиметься своєю природженою, більш придатною для неї справою. При цьому особистість буде отримувати не лише моральне, а й матеріальне задоволення від своїх дій. По-друге, особистість, яка займається природженою справою не буде негативно впливати на працю інших людей, тобто вона не буде заважати оточуючим розкривати та реалізовувати власний потенціал. Платон розглядає сутність людини таким чином, що реалізація її соціокультурних потенцій в ідеальному варіанті має здійснюватись не стільки для індивіда, скільки заради держави, під її наглядом (ідея цензури навіть для правлячого класу) та в межах державного інтересу. Самодіяльність допускається лише тією мірою, якою вона не суперечить загальному благу. «Найвищим принципом з усіх є той, що ніхто, ні чоловік, ні жінка не повинні запишатись без провідника. Так само не можна звикнути робити, щоб то не було на власний розсуд; байдуже через заподатливість чи через жвавість характеру. І на війні, і під час миру слід спрямовувати свій погляд на вождя і вірно йти за ним. Навіть у найдрібніших питаннях слід діяти під керівництвом» [20, с. 122]. Це стосується абсолютно всіх, адже «навіть рідкісні й непересічні» натури, що наближаються до завершеності, залежать від суспільства. Бо вони здатні досягати досконалості лише через державу і в державі» [4, с. 92].

Погляди ж Сократа були протилежними. Цей древньогрецький філософ обґрунтовував ідею про самодостатність добродісного громадянина. Людина, згідно з Сократом, є самодетермінованим суспільним явищем, здатна до постійного розвитку за рахунок, насамперед, власних потенцій [27].

Арістотель бачив у людині політичну істоту. Потенціальні можливості, які властиві саме людині, порівняно з рештою інших істот живої природи Арістотель виокремлював саме в здатності людини сприймати такі поняття, як добро і зло, справедливість несправедливість та інші моральні категорії. Людина, яка є і політичною і моральною, є ще й діяльною істотою. Саме її діяльність повинна бути спрямована на реалізацію життєвого потенціалу, і ця діяльність неодмінно повинна біти добродійною. Арістотель виділяє три умови, при яких діяльність являється добродійною.

По-перше, вона може бути такою, при наявності усвідомленості людиною себе в діяльності.

По-друге, ця добродійна діяльність повинна бути самоціллю, а не засобом для людини, тобто тим, на основі чого людина змогла б реалізувати власний потенціал.

По-третє, людина повинна дотримуватись принципів у в реалізації власного потенціалу та досягненні поставленої мети.

Арістотель висловлювався щодо професійного самовтілення людини, показуючи суперечливий характер цього процесу [10]. Призначення людини за Арістотелем полягає в розумній діяльності. Щастя людини визначається філософом, як енергія завершеного життя. Добродетелю володіє не всяка людина, лише та, яка зуміла її активно виявити. Арістотель говорив: «Люди формують поняття блага та блаженства виходячи с життя, яке вони ведуть. Для одних на першому місті стоїть насолода, яке вони отримують від багатства, для других важливими є суспільні почесні, частіше за все пов'язані з суспільною діяльністю, а для третіх - розумова діяльність, як досягнення найвищої мети в житті людини». В залежності від того, яку життєву мету ставить перед собою людина змінюється і її соціальний потенціал.

Епікур бачить основою повноцінного розкриття власного потенціалу в розсудливості, «вона вчить, що не можна жити приємно, не живучи розумно, етично і справедливо, і навпаки, не можна жити розумно, етично і справедливо не живучи приємно». Потенціал кожної людини, за Епікуром, полягає в непомітному особистісному існуванні.

Слідом за Епікуром римський філософ Тіт Лукрецій Кар виділяє сутність людського потенціалу в пізнанні, звільненні від страху перед богами. Зазначимо, що з початком періоду еллінізму відбулася переорієнтація поглядів філософів з проблеми онтології і гносеології у бік антропології, тобто філософів стало більш цікавити питання, як саме потрібно жити та використовувати потенціал.

Згідно стоїкам людина у реалізації власного потенціалу повинна підкорятися космічному порядку, тобто ми можемо спостерігати обмеження у розкритті власного потенціалу, це обмеження полягає у забороні бажати того, що не знаходиться у її владі. Тобто потенціал людини повинен реалізовуватись у проявах спокою та терпінні. Інший представник римського стоїцизму – Епіклет вважав, що потенціал

людини полягає у турботі про свою душу, а не в добробуті, зручностях чи тілесних задоволеннях.

Серед філософів західноєвропейського середньовіччя найбільша увага А. Августин приділяє проблемі особистості. В цьому контексті акцентується увага на ідеї Августина про «внутрішню людину». Разом з тим, показується двоїстість, парадоксальність теорії Августина, як і всієї середньовічної доби. Насамперед, мова йде про таке становлення особистості, яке веде до самознищення, самозаперечення, відмову від власної оригінальності, індивідуальності [6, с. 545]. Згідно з вченням Августина, є два суспільства людей: «держава Божа» і «держава земна». «Дві держави, - пише Августин, - створені двома родами любові, - земна любов'ю до себе, доведеною до презирства до Бога, а небесна любов'ю до Бога, доведеною до презирства до самого себе» [2, с. 28]. В «державі Божій» стосунки між людьми ґрунтуються на любові, а в «державі земній», де знаходить відображення свобода воля людини, панують «хтивість володарювання» і насильство. В цій державі домінують людські закони, «а коли людина живе за людиною, а не за Богом, вона подібна дияволу» [2, с. 7]. Звідси і рецепт звільнення від парадоксу свободної волі - звільнитись від самої свободної волі, оскільки вона породжує світ гріха і несправедливості. А значить і звільнитись від власної індивідуальності, бо саме вона органічно пов'язана зі свободою волі індивіда змістом життєдіяльності останнього.

Таким чином, однією з найважливіших рис процесу самореалізації, як актуалізації потенціалу середньовічної західноєвропейської особистості є відмова від себе, самовідречення.

Двоїстість (парадоксальність) простежується практично у всьому середньовічному суспільному організмі. Відзначимо її на рівні Августина. В «Сповіді» він, проголошуючи величність Бога і власну мізерність, убогість, все ж в деяких місцях відходить від цього правила, акцентуючи увагу на ролі самопізнання. «Не блукай зовні, а ввійди в середину себе». І ще: «Люди йдуть дивуватися гірським висотам, морським валам, річковим просторам, океану, що охоплює землю, круговороту зірок - а себе самих залишають осторонь!» [3, с. 168]. Індивід тієї епохи змушений був, відчуваючи себе унікальністю, старанно приховувати свої справжні погляди, індивідуальні інтереси й потреби. Це вимагало від нього максимальних зусиль, незвичайного внутрішнього зосередження і вслуховування. Реалізація соціального потенціалу особистості передбачала вияв всієї волі індивіда, граничного напруження його інтелектуального, психічного життя, багатократного повторення одних і тих самих мисленнєвих операцій з метою найбільш адекватної відповідності його людських якостей встановленим нормам. Того ж, «хто відзначився на цьому занадто важкому шляху, славили за здійснення... належного, за ідеальну відповідність норми і тим самим її перевищення, але не за особисту оригінальність, не в образі «індивідуальності» [2, с. 13]. Підсумком зрушень епохи античності у головних сферах життя стає становлення

індивідуальності в її тілесно-розумовій неповторності і здатності освоювати і творити світ культури.

Основною характеристикою християнської філософії є співвідношення людини і Бога. Потенціал кожної людини повинен бути спрямований на досягнення спасіння, для цього людина повинна сповідати християнське вчення і діяти завжди згідно з вимогами віри. Таким чином особистість має божественну сутність і саме ця сутність визначає її потенціал.

Августин Блаженний вбачав, що потенціал кожної людини полягає у постійній турботі про спасіння власної душі. Таким чином, при такому використанні власного потенціалу – особистість не ухиляється від власного призначення - любити Бога, та своєю життєдіяльністю реалізовувати задум Божий, тобто творити благо [2].

П'єр Абеляр - представник схоластики, визначає потенціал людини саме в пізнанні себе, а не в пізнанні бога, оскільки головне для Абеляра в людині - це її внутрішній потенціал.

Фома Аквінський говорить, о присутності основних чеснот в поведінці людини, дотримання яких призведе до повноцінної реалізації потенціалу особистості, який в свою чергу полягає у пізнанні та спогляданні бога. Це такі чесноти, як мудрість, відвага, помірність, справедливість, віра, надія та любов. Повноцінне розкриття та використання потенціалу особистості може досягти лише досягши небесного блаженства.

В цілому античність і середньовіччя, це епохи одного принципового типу взаємовідносин «людина - суспільство». Тут панує тип зовнішньо орієнтованої особистості, а перші спроби обґрунтування індивідуальності Сократа не набули і не могли набути розповсюдження у філософській інтелектуалістиці тих часів.

Відродження характеризується переворотом в мисленні, який виявляється в переході від теоцентричного до антропоцентричного розуміння світу. Цей період можна охарактеризувати, як період в якому християнська релігія втрачає домінуючу позицію. На зміну релігійного потенціалу приходять визнання наявності ще й творчого потенціалу особистості. Тобто по-новому трактує природу людини, її призначення та її місце в світобудові, проблему з якої має починатися будь-який аналіз реалізації особистості.

Призначення людини є наслідком її особливої природи і особливого місця в світі. За словами Данте, людина - це якась середня ланка між вічним і проминаючим, вона причетна до обох природ - божественної і природної. Звідси її роздвоєність, драма життя, суперечливе призначення, бо вона одна з усіх Істот зумовлюється до двох кінцевих цілей. Одна з них і полягає в тому, щоб досягнути щастя у формуванні власних чеснот, друга - «блаженство вічного життя», що досягається у спогляданні божественного образу посмертно і при сприянні божественної волі [13, с. 361].

Вже цим Данте хоче протиставити середньовіччю в тому, що життя «тут», «на цьому світі» нічого не варте, а є лиш підготовкою до «загробного, вічного життя». «Тут» також є що робити людині, і поки є сили індивід зобов'язаний максимально використовувати час і власній потенціал для розвитку і реалізації самого себе.

М. Фічіно говорить про наявність могутності потенціалу особистості. Тільки вона «панує сама над собою, управляє сім'єю, влаштовує державу і панує над народом і повеліває всім земним всюди» [13, с. 89].

Піко де Мірандола концентрує увагу на свободі людини реалізовувати потенціал так, як вона вважає за потрібне: «Не даємо ми тобі не , о Адаме не певного місця, ні власного образу, ні особливого обов'язку, щоб і місце і обличчя, і обов'язок у тебе були за власним бажанням, відповідно до твоєї волі і твого рішення» [19, с. 507-508]. Мірандола вбачає в людині унікальну істоту, яка не обмежена ні якими зовнішніми рамками, вона керується власними інтересами і потребами. Але є і зворотна сторона свободи у використанні власного потенціалу, така як наявність відповідальності перед самою собою, а також відповідальності перед навколишнім світом.

П'єр Помпонацці робить акцент на тому, що всі дії спрямовані на використання власного потенціалу, її рішення прийняті стосовно здійснення цієї діяльності, усе це є обумовленими об'єктами зовнішнього середовища і власною природою людини.

Таким чином, у пошуках нового образу людини гуманізм Відродження робить акцент на індивідуальності особистості. Не відкидаючи типове, стандартне як досить важливу сторону індивідуальних характеристик, теоретична думка того часу повертає особливу увагу на значущість для розвитку особистості її неповторних, унікальних якостей. І робить це, як і в інших випадках обґрунтування сутності людини, оригінально - через аналогії з античністю. Звертаючись до культури древньої Греції чи Риму, мислителі Відродження, насамперед, хочуть бачити її не як однотонно монолітну, а як різноманітну.

Але зазначимо, що Відродження не порушило встановлену ще греко - римською античністю і закріплену середньовіччям градацію теоретичних і життєво - практичних вартостей. Як і раніше, в ряду найважливіших філософських проблем перебуває Бог, світ, людина, її чесноти тощо. В цілому - буття суспільства і його взаємини з індивідом. Однак специфічність нової епохи полягала в тому, що вона запропонувала новий шлях до вказаних проблем, їх нове, оригінальне обґрунтування і теоретичне вирішення. Відродження кардинально змінює принцип взаємовідносин «людина - суспільство». Воно зайняте «пошуками індивідуальності», визнанням її найважливішою властивістю кожної людини та її соціального потенціалу. М. Фічіно, Л. Медічі, показується місце таких складових гуманізму того часу як теорії нерівності («природних сім'ян»), самовдосконалення індивіда, універсальності розвитку індивіда [11, с. 67].

В філософсько - політичній доктрині Н. Макіавеллі. Його позиція подається як закономірне продовження ідеї про універсальний саморозвиток особистості. Філософія людини Н. Макіавеллі - це реакція на те «запаморочення від успіхів» у справі «пошуку індивідуальності», яке було притаманне гуманістам Відродження. Своєї теорією людини та її становлення Н. Макіавеллі висловив майбутньому цілий ряд застережень і поставив серйозні проблеми. Суть їх полягає в тому, чим може проявитися повне, безмежне вивільнення людини, яка прагне державної влади [15, с. 35].

Із появою культу раціонального мислення і формуванням природно-наукової картини світу в межах релігійних уявлень у сфері освіти складається система поглядів, заснованих на парадигмі природо-доцільності у розумінні соціального потенціалу особистості, що знаходить якнайповніше втілення у працях Я. Коменського. Останній під словом "природа людини" розуміє «перший і основний наш стан, у який ще треба закликати нас як до первісного»[17, с. 63]. Природа – це «суцільне Боже провидіння, або постійний вплив Божої благодаті, щоб у всьому здійснити все, а саме у всякому витворі те, для чого він покликаний». Але ця божа первісна природа у людини була створена в результаті гріхопадіння. Необхідно відновити її в правах і тим самим здійснити Боже покликання людини.

Таким чином, людська природа у Я. Коменського виступила вираженням Божої природи, а сама людина - носієм Божого покликання. «Зрозуміло, що будь - яка людина народжується здібною до набуття пізнання речей, через те що вона є перш за все образом Божим» [17, с. 86]. Тут уявлення про Бога служить основою уявлень про людину, її природу, виховання, використання її соціального потенціалу. Тому Ідеал формування і реалізації соціального потенціалу людини - є досягнення образу Божого. Так, Бог є всюди, людині також під силу знати все, Бог всемогутній, і людина, набуваючи знання, збільшує свої сили і владу над природою і тим самим повноцінно використовує свій соціальний потенціал.

Для Нового часу все очевиднішим стає вплив соціоцентристських тенденцій. Через це поняття "людина-суспільство-людство" починають збігатися на смислового рівні, наповнюючись особливою релігією людинопоклоніння.

Як всебічно обізнана людина свого часу, І. Кант точно сформулював головний зміст відносин «людина - суспільство». Саме він зрозумів значущість дослідження свободної волі людини як фундаментальної умови свободної життєдіяльності особистості, її самореалізації та розвитку соціального потенціалу. Про це стверджують вже перші роботи І. Канта. Так, роботу «Нове висвітлення перших принципів метафізичного пізнання» (1755 р.) німецький мислитель починає аналізом принципу достатньої підстави, а завершує думками про свободу волі. В наступних своїх працях І. Кант чітко окреслює

головну проблему людини: «Що має робити людина, якщо воля її вільна?» В роботі детально аналізується відома ідея І. Канта про абсолютне достоїнство людини. Разом з тим, модель становлення особистості у І. Канта така ж суперечлива, як і вся філософська система. Він конструює ідеальну модель особистісного розвитку індивіда, одночасно сумніваючись в можливостях її практичного втілення [5, с. 213].

Теорія свободної волі І. Канта справила величезний вплив на подальші філософські пошуки перспектив становлення особистості. Існують два основні шляхи теоретичного конституювання цієї проблеми після І. Канта. Один з них пов'язаний з «філософією життя» і проявився спочатку у А. Шопенгауера, а потім у Ф. Ніцше. Згадані філософи абсолютизували волю як найглибшу засаду людської діяльності. Але висновки зробили різні. А. Шопенгауер запропонував особистості звільнитися від власного егоїзму настільки, що це фактично означатиме самознищення, самозаперечення. Потрібно, за думкою вченого, дійти до такого стану втрати індивідуальності, коли вже немає жодних мотивів, коли індивід розчиняється в інтуїції, втрачається в об'єкті. Ф. Ніцше, навпаки, закликав до максимальної досконалості шляхом заперечення не тільки власного «Я», але і інших. Надлюдина Ф. Ніцше - ідеал, до якого прийде людина, відкинувши наявні і багато в чому вже не потрібні цінності [11].

Другий напрямок на шляху до конституювання проблеми становлення особистості ґрунтується на ідеї І. Канта про розум як універсальний імператив індивідуального буття людини та суспільних відносин в цілому. Таку, оптимістично - раціоналістичну методологію дослідження проблеми людини, її самореалізації розробляли В. Гумбольдт, К. Маркс, М. Вебер [12].

Вільгельм фон Гумбольдт визначає людину, як суперечливу істоту: «Людина може одночасно приводити в дію одну силу, або вірніше, все її єство одночасно настроюється тільки на одну діяльність. Тому людині властива односторонність у використанні власного потенціалу, оскільки її енергія ослабляється, як тільки вона прямує на декілька предметів. «В кожен період свого життя об'єднує в одночасному акті вже майже вимерлу іскру з тією, яка тільки готується яскраво спалахнути, і вимагає надати різноманітність не предметам на які вона впливає, а силам, завдяки яким вона впливає на них. Дійсною метою людини є найбільш пропорційне формування її сил в єдине ціле» [14, с. 30-31]. При цьому, зазначимо, що мета визначається не зовнішнім середовищем, а самою людиною, точніше її здібностями та потенціалом. Чим більш реалізованим є її потенціал, тим більш людина відчуває задоволення від життя.

Філософія людини і суспільства К. Маркса, стала віхою в історії філософської думки. Людина, за Марксом – це істота, яка сама визначає своє життя, формує обставини життя, і за все що вона робить, як само

використовує власний потенціал, саме вона несе відповідальність. Людина - соціальна істота. Це визначається тим, що будь який прояв її життя – є проявом і затвердженням суспільного життя. Також особливість людини, як суспільної істоти полягає в її предметності, активності і її діяльній природі. Досягаючи власних цілей в практичній діяльності, людина реалізовує свій власний потенціал, свою суспільну природу, увічнює свої сутнісні сили. Хоча людина може бути активною, практично-перетворюючою істотою, її сутність визначається системою всіх суспільних відносин в певний час. Саме тому першим кроком до перетворення людської діяльності та шляхів використання її потенціалу є зміна суспільних відносин. Також особливість людини, як суспільної істоти полягає в її предметності, активності в її практичній і діяльній природі. Необхідність задоволення своїх потреб та реалізації власного потенціалу, є основними рушійними силами, які спонукають людину на активну діяльність. Досягаючи поставленої мети, людина розкриває свою суспільну природу, реалізовує власний потенціал.

М. Вебер розглядає життя та потенціал людини, через призму релігії [8]. Протестантська релігія благотворно впливає на капіталізм Заходу, оскільки формувала в людях важливі для капіталізму властивості, такі як, заповзятливість аскетизм. Таким чином, релігія формує і визначає цінності та пріоритети використання соціального потенціалу людини.

Соціальні, економічні і політичні трансформації, які відбулися в ХХ столітті змусили філософів інакше розглядати проблему життєвого шляху особистості і використання її соціального потенціалу. З'явилися екзистенціалізм, персоналізм, неофрейдизм.

М. Хайдеггер описує наявність двох варіантів життя людини. В основі першої, лежить неприйняття людиною реальності, яке веде до відсутності реалізації власного потенціалу та розчарування життя. Друга стратегія характеризується прийняттям людиною істини. Після цього більше ніщо не в змозі погіршити стан речей людини, оскільки ідеальне життя, по Хайдеггеру, це таке життя, в якому людина дозволяє «буттю бути»[1].

К.Ясперс також песимістично підходить до проблеми життя та потенціалу особистості. На його думку, людина дійшла такого періоду розвитку, коли обсяг знань про навколишній світ не звільняє її від залежності, а все більше приковує до речей різного роду, а це з рештою стає рушійною силою у формуванні почуття безпорадності у індивіда. Тобто весь потенціал особистості спрямовано на подолання цього почуття безпорадності.

Інакший погляд на сутність людини та особливості використання її потенціалу спостерігаються у Ж.-П. Сартра, для нього людина - проект, це те яким людина робить сама себе [22]. Тобто, яким чином вона може виявити та розкрити та використати власні потенційні можливості. Головною характеристикою людського існування, виступає свобода. В ті

моменти, коли з'являються обмеження свободи людини, вона має на меті використати весь свій потенціал за для подолання цієї перешкоди.

А. Камю, продовжує гуманітарну концепцію. Він вважає, що людина за власну свободу може віддати і власне життя, та в своїх творах він відзначає необхідність в наявності існування в людину сенсу життя [1]. Свобода стає дуже важливим складовим елементом у використанні соціального потенціалу особистості.

По В. Франклу, людина не відривна від суспільства і культури, вона тісно пов'язана з іншими людьми і «об'єктивними сенсами», які функціонують в культурі. Для того, щоб жити та активно діяти людині необхідно не тільки максимально використовувати власний потенціал, а й мати віру в сенс її вчинків.

Таким чином, серед філософських доктрин ХХ століття слід виділити екзистенціалізм. Його різні напрямки в контексті становлення особистості демонструються через аналіз поглядів М. Хайдеггера, К. Ясперса, А. Камю (песимістичні, безнадійні мотиви), Ж. - П. Сартра, М. Бердяєва, С. Франка (оптимістичні настрої). М. Бердяєв запропонував оригінальну теорію виправдання людини її творчою самореалізацією. Г. Маркузе, один з неомарксистів, створив знамениту теорію однобічної людини; Е. Фромм концепцію про цілі становлення особистості. Справжнє самовтілення особистості Е. Фромм пов'язує лише з практичною реалізацією принципу буття і адекватної йому форми міжлюдських стосунків - любов'ю [26, с. 156].

Г. Сковорода - засновник теорії класичної української філософії про людину та її смисложиттєве становлення. Особливого значення в контексті цієї роботи автор надав концепції самопізнання людини і пошуків спорідненості її буття. Г. Сковорода ясно і чітко виражає думку про неабияку значущість максимального співпадання ества людини з тією галуззю діяльності, якою вона зайнята. Г. Сковорода розглядає проблему «нерівної рівності», яка концентровано відображає проблему найбільш повної та глибокої самореалізації кожної особистості [26, с. 231].

Позиція Г. Сковороди щодо проблеми реалізації освітнього потенціалу особистості через «сродну» працю співзвучна з поглядами О.Духновича, Котляревського, М.Максимовича, Т.Шевченка, К. Ушинського та інших діячів української культури на дотримання принципу природовідповідності. Врахування індивідуальних особливостей особистості, розвиток її природних сил і здібностей, соціального потенціалу вони вважали обов'язковою умовою майбутньої самореалізації особистості. Ідеал Т. Шевченка - це людина багатогранних знань та інтересів, людина широкої розумової культури, всебічно розвинена, зокрема естетично, тобто людина яка може використовувати соціальний потенціал. В основі створення такого потенціалу, на думку Т. Шевченка,- лежить працьовитість: тільки в праці можна знайти справжнє задоволення, а тому він має зайняти головне місце в житті кожної людини.

Вбачаючи суть формування соціального потенціалу особистості в реалізації принципу природо відповідності, О. Духнович підкреслював важливість розвитку пізнавальних можливостей особистості з огляду на її вікові особливості. Він вважав, що людина стає особистістю тільки тоді, коли є освіченою й вихованою, а це в свою чергу є однією умов вдалого використання власного соціального потенціалу особистості.

Важливого значення О. Духнович надавав тому, щоб виявити «природну схильність», «натуру», бо «від природи деякі індивіди схильні суть на певні мистецтва, наприклад, на різьбярство, другі на малярство, треті до купецтва, четверті на ковальство та інше, і так кожному за схильністю подавати спосіб, щоб пристрасті розвивав... примножував» [7, с. 208]. Він наголошував, що саме така зацікавленість людською долею сприятиме визначенню майбутнього шляху особистості в житті, вибору своєї праці згідно з «внутрішніми нахилами», а також допоможе оптимально використати соціальній потенціал особистості.

Представники вітчизняної суспільствознавчої науки другої половини XIX ст. В. Короленко, М. Корф, М. Коцюбницький, М. Пирогов, І. Франко та інші зробили свій внесок у розуміння даної проблеми. Велика роль у реалізації соціального потенціалу особистості, на їх думку, належить розвитку самостійності, критичного мислення, творчої активності з урахуванням природних задатків кожного індивіда.

Прогресивні українські мислителі другої половини XIX ст. зробили вагомий внесок у збагачення проблеми щодо реалізації соціального потенціалу особистості, обґрунтувавши умови, що сприяють активізації потенційних можливостей особистості, розширенню меж її повноцінного розвитку, зростанню внутрішніх сил у різних видах самостійної діяльності та готовності особистості до внутрішнього самобудівництва й самореалізації.

Висновки

Таким чином, становлення особистості, як одна з фундаментальних проблем буття індивіда і суспільства було органічно «вплетене» в коло проблем, які визначали сутність будь-якої моделі соціуму. Тому воно не вирізнялось в самостійне питання теорії. Науковому аналізу піддавались переважно головні аспекти цієї проблеми (індивідуальність, самореалізація особистості, сенсожиттєві парадигми тощо). Цим пояснюється величезна кількість творів відомих мислителів, де тією чи іншою мірою зачіпалися різні сторони становлення особистості. Вже у філософських роздумах Платона, Сократа, Аристотеля простежуються основні методологічні підходи до теоретичного розв'язання принципів взаємовідносин «людина – суспільство». Цей ряд можна продовжити іменами таких відомих західноєвропейських філософів як Августин, Фома Аквінський, Піко делла Мірандола, Фічіно, Н. Макіавеллі, та інші. Поняття потенціалу особистості, також розглядалось в українській філософській думці, такими її представниками, як Г. Сковорода, О.Духнович, Котляревський, М.Максимович, Т.Шевченко, К. Ушинський та іншими.

Перспективи подальших досліджень

Розглянувши генезис соціально-філософського осмислення соціального потенціалу особистості, наступним кроком в нашому дослідженні є аналіз проблеми визначення поняття “соціального потенціалу особистості”.

Джерела

1. Абаньяно Н. Мудрость философии и проблемы нашей жизни. Перевод с итал. А.Л. Зорина. – СПб.: Алетея, 1999. – 272 с.
2. Августин А. О граде божьем. Творение блаженного Августина епископа Иппонийского. Книга XIV. – Глава IV, XXVIII. – К.: Высшая школа, 1982. – 102 с.
3. Аврелий А. Исповедь. Антология мировой философии: В 4 т. / Методологический сборник философских текстов. – К.: УМК ВО, 1991. – Т.1. – Ч.1. / Сост.: М.А. Парнюк, В.И. Даниленко – С. 165-195.
4. Алексеев П.В. Панин А.В. Философия.-М.: «Проспект», 1997. - 568 с.
5. Алексеев П.В. Социальная философия: Учебное пособие. – М.: ООО «ТК Вельби», 2003. – 256 с.
6. Асмус В.Ф. Экзистенциальная философия: ее замыслы и результаты. // Человек и его бытие как проблема современной философии.-М.: Наука, 1978. - С. 222-251.
7. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1994. – 348 с.
8. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К.: Основи, 1994. – 261 с.
9. Власова О. Провідні чинники розвитку соціального потенціалу особистості // Соціальна психологія. – 2005. - № 2(10). - С. 55 – 63.
10. Воловик В.И. Введение в философию.- Запорожье: 2000.- 176 с.
11. Воловик В.И. Философия истории. Курс лекцій. – Запорожье: 1995. - 152 с.
12. Воронкова В. Г. Філософія управління персоналом: Монографія. – Запоріжжя: Видавництво Запорізької державної інженерної академії, 2005. – 472 с.
13. Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения.- М.: Высшая школа, 1980. – 368 с.
14. Гумбольд В. Идеи к опыту определяющему границы деятельности государства // Язык и философия культуры. – М.: Прогресс, 1985. – С. 25-141.
15. Гуревич П.С. Философская антропология: опыт систематики // Вопросы философии, 1995, № 8. - С. 92-102.
16. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. – М.: Политиздат, 1990. – 415 с.
17. Коменский Я.А. Избр. педагогич. соч.: В 2 т. / М.: Педагогика, 1982. – Т.1. – 254 с.
18. Милль Дж. Ст. Автобиография. – М.: Наука, 1896. – 414 с.
19. Пико дела Мирандоло. Речь о достоинстве человека // История

Эстетики. В 5-ти т. – М.: Изд-во Академии художников СССР, 1962. – Т. 1. – С. 506 – 514.

20. Платон. Государство. Сочинения: В 3-х т.: Пер. с древнегреч. Под общ. ред. А.Ф. Loseva и В.Ф. Asmusa. Т.3. Ч.1. – М.: Мысль, 1971. – С. 89-454.

21. Пономарев Я.А. Исследование творческого потенциала человека // Психологический журн. – 1991. – № 1. – С.3-12.

22. Сартр Ж.П. Бытие и ничто / Извлечения // Человек и его ценности: В 2 ч. – М.: ИФАН, 1988. – Ч. 1. – С. 98-117.

23. Утюж І.Г. Віддзеркалення проблеми феномену потенціалу особистості у суспільствознавчій науці. // Гуманітарний вістник Запорізької державної інжинетрої академії. – Запоріжжя, ЗДІА. – випуск № 15 – 2003. – С. 192-200.

24. Утюж І.Г. Освітній потенціал особистості: монографія. – Запоріжжя: ТОВ «КСК – Альянс», 2007. – 146 с.

25. Фигдор Г. Дети разведенных родителей: между травмой и надеждой. – М.: Наука, 1995. – 376 с.

26. Фролов И.Т. Перспективы человека. - М.: Политиздат, 1983. - 350 с.

27. Чанышев А.Н. Курс лекций по древней философии. – М.: Высшая школа, 1984. – 563 с.

28. Шварцман К.А. Философия и воспитание: Критич. анализ не марксист. концепций. – М.: Политиздад, 1989. – 208 с.

29. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.

Стаття надійшла 28.12.2009 р.

